

Kalotaszeg

A tágabb terep

Kiemelt vidék ez a tájegység minden tekintetben. Homogén jellegét a magyarság vonatkozásában vallási egysége is igazolja. Falvait Jegénye kivételével reformátusok lakják. Kalotaszeg gazdag szokás- és hiedelemvilága, népi kultúrája, erdélyi viszonylatban kimagasló egyházi aktivitása jó hírnevet, nagy megbecsülést szerzett más magyarlakta vidékeken, így folyamatosan jelen van a néprajzi érdeklődés frontvonalán, számos tanulmány ihletője. Itt mindig megjelenik egy újabb kutató, aki kérdezve, beszélgetve igyekszik meglesni a megmaradás titkát. Egyházi vonatkozásban sem lankad vonzereje. A református lelkipásztorok szívesen telepednek itt le, és hosszú évtizedekre összekötik sorsukat a kiegyensúlyozott hitű gyülekezeti hívekkel. Az évek észrevétlenül telnek itt, hiszen a közösségek organikus egységében megbecsült és igényelt szolgálat a lelkipásztori munka.¹ Az elvilágiasodás, a hitehagyás, a posztmodern ember szubjektivizmusa vagy éppen magánya itt aligha kezdi ki a kiteljesedésre vágyó lelkészt, esetleges szellemi-lelki vadhajtásait pedig szelíden visszametszi a józan hitvilág. A bölcsőtől a koporsóig a mindennapi élet gazdag kibontakozását kínálja e vidék. Az iskolákban van magyar oktatás, az ünnepek sokfélék és gazdagok, református papjai központi szerepet töltenek be a helyi közösségek formálásában, vezetésében. Már Jankó János 1892-ben kiadott kalotaszegi monográfiájának előszavában név szerint kiemelten olvashatjuk azoknak a református lelkészeknek névsorát, akik „mindenütt a legteljesebb készséggel s a legszívesebb jóakarattal” (Jankó 1892: VI–VII) támogatták és segítették a kutatói munkát, vendégszeretetüket is gyakorolva.

A lelkészek többsége úgy véli, hogy Kalotaszegen kezd alábbhagyni a néprajzi érdeklődés, sőt az etnoturizmus is. Csupán kisebb csoportok, egy-egy erdélyi körút során igényelnek szállást. Pedig „volt idő, amikor Kalotaszeg divatban volt” – nyitja Kós Károly *Régi Kalotaszeg* című írásának előszavát Györgyi Kálmán 1911-ben –, ám „elmúlt a kalotaszegi láz”, ma már a népi motívumok könnyebben elérhetők Bécsben, mint a fáradtságos utat igénylő Erdélyben (Kós 1988: 3–4). A régi Kalotaszeg „magyarabb” világa nagymértékben függ a lelkészek hivatástudatától és e tájegység iránti elkötelezettségétől. Nem csoda, hogy csupán egy esetben hallot-

1 Az egyházi szóhasználat felváltva használja a lelkipásztori tevékenységre vonatkozóan a *szolgálat* illetve *munka* kifejezést. Mégis a „szolgálat” megnevezés többlettartalmat hordoz, amennyiben a küldetésre tereli a figyelmet és a munka vallásos, lelki jellegét hozza előtérbe. Jelentése tehát általános értelemben vonatkozik a lelkészi munkára, de az adminisztrációval vagy civil jellegű munkával kapcsolatban szinte soha sem fordul elő. A kötetben én is felváltva használom a két kifejezést.

tam oly világosan ezt a ragaszkodást szolgatárs ajkáról: „Kalotaszeg vagy semmi!” Érthető, hiszen ő azon kevesek közé tartozik, akik e vidék szülöttjei. Lelkész édesapjától – aki az Alszeg aktív lelkésze nyugdíjba vonulása óta is – leste el a népi tárgyak gyűjtögetésének szenvedélyét, megbecsülését. A nyugdíjas lelkész második látogatásom alkalmával éppen unokáinak készített kalotaszegi díszítésű játékbútor. Háza ragyogott a népi tárgyak sokaságától, a festett padlájától a varrottasokig.

Földrajzilag a Kalota és a Sebes-Körös völgye ez a tájegység, melyet délről a Gyulai havasok, nyugatról a Vlegyásza (Vigyázó) és a Meszes, északkelet felől a Kolozsvár – Almási dombvonulat szegélyez. Kósa László a Kolozsvártól nyugatra eső tájként határozza meg Kalotaszeget. A mintegy 40 magyarlakta, népművészetéről, varrottasairól, írásos hímzéséről, népviseletéről, fafaragásáról és bútorfestéséről híres vidék, sokban hasonlít a Mezőséghez. (Kósa–Szemerényi 2008: 132). Jankó János szerint földrajzilag a Nádas és az Almás völgye nem tartozik Kalotaszeghez, ám néprajzi vonatkozásban a Körös medencéje, az Almás medencéje, a Nádas medencéje, valamint a szilágysági és tordai magyarsághoz kapcsolódó falvak által szegélyezett, Kolozsvár határában elterülő magyar nyelvszigettel azonos ez a tájegység (Jankó 1892: 2).

Balogh Balázs és Fülemile Ágnes a kalotaszegi önazonosság-tudatot vizsgálva számos bizonytalan behatárolással találkoztak. A peremvidék kétségtelenül távol esik attól a kulturális fővonaltól, amely Bánffyhunyadtól Magyarlónáig Alszegre és Felszegre² osztja a tájegységet. Ha Szucság hovatartozása tekintetében él is némi bizonytalanság, a Nádasmente egészét „cifra Kalotaszegként” azonosítja a köztudat. A szerzők hármas tagolást alkalmaznak régi és új kalotaszegiekről, valamint az identitás legújabb adaptációjáról beszélve. Az identitás kritériumai: a magyarságtudat, a viselet (főleg a párta használata, mely pl. Kajántón elmarad; a *muszuj* vagy a *bagazia*³ használata: „Kalotaszeg addig tart, ameddig a muszuj ér.”⁴), a nemes falvak és a román falvak kizárása (Balogh–Fülemile 2004: 86–95).

A „muszuj-elmélet” első képviselője Czuczsa János kalotaszentkirályi tanító, Jankó Jánost megelőzve a régió tágabb azonosítását tartotta szem előtt (Kürti 2000). Pávai Istvánnál hasonló tág térazonosítással találkozunk. Ő különbséget tesz a tulajdonképpeni Kalotaszeg és Kalotaszeg–Mezőség átmeneti vidékei között. Az első

2 Péntek János szerint elhatárolható a szűkebb értelemben azonosított Kalotaszeg, mely csupán a Felszeget és az Alszeget foglalja meg, mivel csak ez a rész tartozik a Tisza–Körös-vidék nyelvjárásához (Péntek 2020: 5).

3 A *muszuj* vagy *bagazia*, a női népviselet része, olyan szoknya, mely elől nincs összevarrva, és amit két alsó csücskével az övbe tűzve viselnek (Fél–Hofer 1979: 751).

4 Péntek János szerint „a helyes értelmezése ennek a mondásnak az volna, hogy 'addig terjed Kalotaszeg, ameddig a muszujt muszujnak nevezik, azaz ameddig a ruhadarabbal együtt a muszuj szó ér'. Egyrészt ugyanis a szó és a tárgy egysége alapján bizonyosnak kell tartanunk, hogy eredetileg legalább anyagában különbözött egymástól a muszuj és a bagazia, hiszen a Dr. Kós Károlytól idézett nyelvtörténeti adatok igazolják, hogy mint anyagnevek nem voltak szinonimák. A mai elnevezések különbözősége tehát olyan tárgyi különbségeket takar, amelyeknek nagy része eltűnt az idők folyamán.” (Péntek 1979: 148.)

felosztása: Alszeg, Felszeg, Nádasmente, Kapus környéke, a másodiké pedig: a Kolozsvár környéki kisnemes falvak, valamint Erdőalja. A kalotaszegi identitást valló Fenes-völgyét, mely Magyarlónától Magyarlétáig alkot egységes vidéket Kalotaszeg déli szomszédságában, a Hesdát völgyeként azonosítja és Aranyosvidékhez sorolja. (Pávai 2005: 38–39.) Szabó Á. Töhötöm magyarlónai kutatása, mely a hagyományos gazdasági stratégiákat elemzi, körbejárja a település kalotaszegi besorolásának lehetőségeit. A falu néprajzi jellege, mely a viseletben, a tárgyi kultúrában, a népzeneben vagy néptáncban domborodik ki, Kalotaszeghez való besorolást indokol. Ugyanakkor, egy sajátos lokális „mi-tudat” is jelzi a falu népének kalotaszegi önbesorolását, de megkülönböztetését is. Népviseletük díszítése szerényebb, mint cifra Kalotaszegen, mégis alapjában véve azzal nagymértékben megegyezik. A közösségi tudat a városi környezetet jelentő Szászfenes vonatkozásában is elhatárolódik, mert saját mondásuk szerint tűz esetén a lónai közösség egyként mozdul meg a baj ellen, míg a keleti szomszédtelepülés lakói csupán a tűzoltókra hagyatkoznak. (Szabó 2002: 34–35.) Egyházmegyei besorolásban az átmeneti vidék Magyarlétától⁵ Györgyfalváig a Kolozsvári Református Egyházmegyéhez tartozik, Magyarlóna kivételével, amely a Kalotaszegi Református Egyházmegye része. A mintegy 40 falvat felölelő tájegység szinte teljes mértékben református. Néhány kivétellel a falvak népessége alig haladja meg a fél ezret.

Demográfiai adatok

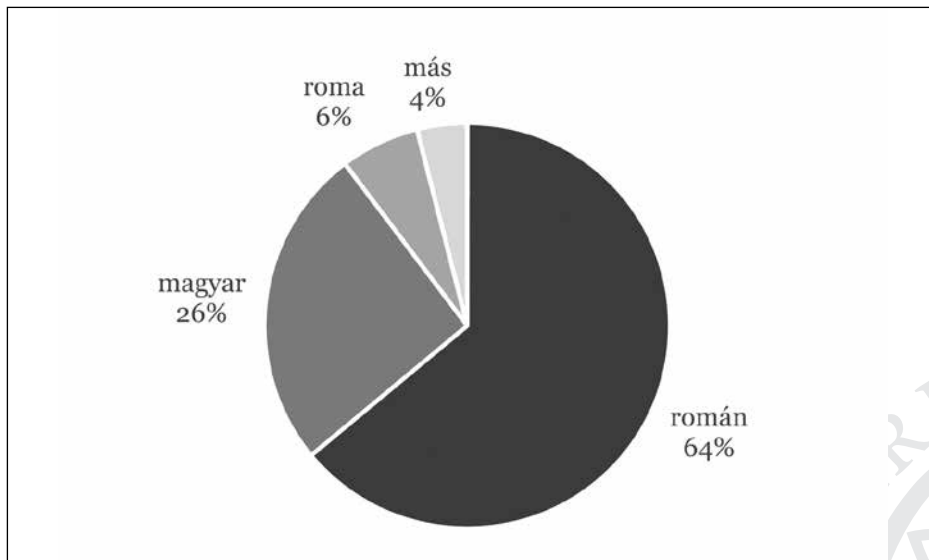
A 2011-ben végzett népszámlálási adatok szerint a Kolozs megyei magyarság létszáma megközelíti a 15%-ot a teljes populációhoz viszonyítva.⁶ Kolozs megyében 75 község található⁷, melyből 10 helyezkedik el a legtágabban értelmezett Kalotaszeg területén. A 2011⁸es népszámlálás adatai szerint (*1. táblázat*) a következő népességadatokat figyelhetjük meg a kalotaszegi 11 községben: A Kolozs megyei összlakosság 2,7%-át teszi ki a Kalotaszegen élő magyarok száma, míg a megyei magyarsághoz viszonyítva ez 18%. Kalotaszegen 3 nemzetiség osztozik a következő arányban: szinte 64% román, több mint egynegyede magyar, 6,3%-ot pedig a roma lakosság teszi ki. A lakosság további 4%-át ukránok, németek, törökök, olaszok, szlovákok alkotják. A Szilágy megyei Váralmás község kilenc települése közül a Váralmási székhely, Zsobok, Kispetri, Farnas és Sztána szintén Kalotaszeg része. A magyarok száma ebben a községben eléri a 35%-ot.

5 Magyarléta leányegyházközsége Alsóajára és szóróványa Járavize szintén a Kolozsvári Református Egyházmegye része.

6 Kolozs megye teljes lakossága 691106, melyből magyar nemzetiségű 103591 személy, azaz 14,99%

7 Forrás: <http://comuna.info/comune-cluj/>

8 Forrás: http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR_Tab_8.xls, <http://cjsj.ro/date/localitati/almasu.html>

1. ábra. Nemzetiségi arányok Kalotaszegen

1. táblázat. A kalotaszegi népszámlálási adatok

Területi egység	Teljes lakosság	Román	Magyar	Roma
Románia	20 121 641	16 792 868	1 227 623	621 573
Kolozs megye	691 106	520 885	103 591	22 531
Municípium és város	458 368	349 142	64 763	9 137
Bánffyhunyad	9 346	5 282	2 598	1 057
Kolozs megyei községek összesen	232 738	17 1743	38 828	13 394
Egeres	7 116	3 694	2615	566
Kisbács	10 317	6 348	2994	659
Kiskalota	2 243	1 742	244	187
Magyar nagykapus	3 295	1 820	1 228	186
Szászfenes	22 813	17 154	3276	1 116
Gyalu	8 300	6 586	722	646
Körösfő	1 632	324	1290	–
Magyargyerőmonostor	1 481	1 192	157	79
Kalotaszentkirály	1 633	332	1281	–
Tordaszentlászló	4 392	1 950	2268	78
Kalotaszeg lakossága	72 568	46 424	18 673	4 574
Százalékos arány (összesen: 96%)		63,97%	25,73%	6,30%
Megyei eloszlás az összlakosságra nézve			2,70%	
Megyei eloszlás a magyar lakosságra nézve			18,03%	

2. táblázat. A kalotaszegi magyar falvak reformátusainak százalékos aránya

Település	Év	Összlakosság	Reformátusok	Százalék
Bánffyhunяд	1850	1939	1713	88,3%
	2002	9033	2518	27,8%
Magyarbikal	1850	470	470	100%
	2002	406	386	95%
Egeres	1850	899	254	28,2%
	2002	1361	128	9,4 %
Bogártelke	1850	447	413	92,4%
	2002	402	270	67,2 %
Nádasdaróc	1850	172	165	95,9%
	2002	103	103	100%
Inaktelke	1850	430	430	100%
	2002	417	407	97,6 %
Méra	1850	720	657	91,2%
	2002	1419	1256	88,5 %
Magyarvalkó	1850	607	402	66,2%
	2002	341	256	75%
Magyarkapus	1850	537	490	91,2%
	2002	835	710	85%
Gyerővásárhely	1850	549	296	53,9%
	2002	408	199	48,8 %
Magyarlóna	1850	1014	620	61,1%
	2002	2058	1117	54,3 %
Türe	1850	687	404	58,8%
	2002	580	387	66,7 %
Magyarvista	1850	845	698	82,65%
	2002	819	750	91,6 %
Gyalu	1850	2150	718	33,4%
	2002	5852	791	13,5 %
Körösfő	1850	319	319	100%
	2002	981	955	97,35 %
Sárvásár	1850	212	205	96,7%
	2002	208	200	96,1 %
Nyárszó	1850	262	188	71,7%
	2002	163	150	92%
Magyargyerőmonostor	1850	1410	459	32,5%
	2002	651	191	29,3%

Település	Év	Összlakosság	Reformátusok	Százalék
Kalotaszentkirály	1850	397	301	75,8%
	2002	1172	923	78,7 %
Zentelke	1850	247	223	90,3%
	2002	869	734	84,5 %
Magyarókerke	1850	350	174	49,7%
	2002	172	84	48,8 %
Kalotadámos	1850	266	186	69,9%
	2002	206	165	80%
Jákótelke	1850	108	89	82,%
	2002	177	146	82,5 %
Ketesd	1850	347	347	100%
	2002	348	331	95,1%
Váralmás	1850	1552	466	30%
	2002	1158	232	20%
Kispetri	1850	535	457	85,4%
	2002	165	144	87,3%
Farnas	1850	365	197	54%
	2002	138	53	38,4%
Zsobok	1850	418	416	99,5%
	2002	444	436	98,2%

Felekezeti megoszlás

Felekezeti vonatkozásban Kalotaszeg református térségnek nevezhető. A magyarlakta falvak a római katolikus Jegénye kivételével⁹ mind református vallásúak. Varga E. Árpád kimutatásából kiemelve néhány adatot, jól látható a felekezeti változás mértéke 1850 és 2002 között. A Kalotaszeg fővárosaként számon tartott Bánffyahunyad, valamint két községközpont, Gyalu és Egeres esetében nagyméretű aránycsökkenést látunk: a 150 évet átfogó adatok szerint a megnövekedett összlakosság révén a reformátusok létszáma ezeken a településeken elvesztette vezető pozícióját. A többségükben magyarlakta falvak ugyanakkor szinte teljes mértékben református felekezetűek maradtak. Ha 1850-ben román oldalon görög katolikus többség törte meg a tájegység felekezeti homogenitását (pl. Gyalu), ma az ortodox vallás hívei vették át a számbeli fölényt.

9 Varga E. Árpád kimutatásai szerint Jegénye 1850–2002 között megőrizte felekezeti sajátosságát. 1850-ben a 407 lakosból 399 volt római katolikus, 4 református és szintén 4 személy görög katolikus. 2002-ben pedig 7 ortodoxot, 12 reformátust találunk az 533 lelket számláló római katolikus faluban. Az adatok a Kolozs megyére vonatkozó, letölthető összesítésből származnak: Varga E. Á. 2010.

A Kalotaszegi Református Egyházmegye

Táblázatban és térképen a Kalotaszegi Református Egyházmegye egyházközségeit, társ-leány- és szórványgyülekezeteit foglaltam össze.

3. táblázat. A Kalotaszegi Református Egyházmegye egyházközségei, társ-, leány- és szórványgyülekezetei

	A Kalotaszegi Református Egyházmegye egyházközségei	Szórvány/ Társ egyházközség	Lelkipásztor
1	Bánffyhunyadi Református Egyházközség		Jakab Mihály Gyula, Kiss Cserei Zoltán
2	Bogártelki Református Egyházközség		Pataki Levente
3	Egeresi Református Egyházközség	Ferencbánya – szórvány	Nagy Alpár-Csaba, Püsök Márton ny. lp.
4	Farnasi Református Egyházközség		Bálint Ferenc ny. lp.
5	Gyalui Református Egyházközség		Nyeste László Csaba
6	Gyerővásárhelyi Református Egyházközség		Mihály János
7	Inaktelki Református Egyházközség		Demeter-Erdei Zoltán, Kelemen Attila ny. lp
8	Kalotadamosi Református Egyházközség	Jákótelki Református Társegyhk.	Bántó Tamás Szilveszter ifjúsági előadó
9	Kalotaszentkirályi Református Egyházközség		Lukács Endre főjegyző
10	Ketesdi Református Egyházközség	Alsófüld –szórvány	Bálint Zoltán
11	Kispetri Református Egyházközség		Bántó Tamás Csilla Andrea
12	Körösfői Református Egyházközség		Sebestyén Ákos, Károly Károly
13	Középlaki Református Egyházközség	Magyarzsombor leányegyhk.	Rác István
14	Magyarbikali Református Egyházközség		Szabó Mihály missziói előadó, Ferenc László ny. esperes

	A Kalotaszegi Református Egyházmegye egyházközségei	Szórvány/ Társ egyházközség	Lelkipásztor
15	Magyargyerőmonostori Református Egyházközség		Hover Zsolt Sándor
16	Magyarkapusi Református Egyházközség		Sebestyén Ferenc, Péntek Gyimesi András
17	Magyarkiskapusi Református Egyházközség		Gombár Sándor
18	Magyarlónai Református Egyházközség		Máté János
19	Magyarókerেকে Református Egyházközség	Csucsá – szórvány	Berde Szilárd Gábor
20	Magyarvalkói Református Egyházközség		Pap Ákos katekétikai előadó
21	Magyarvistai Református Egyházközség		Felházi Zoltán, Felházi Klára
22	Mákófalvi Református Egyházközség		Imre István Zoltán, Barabás Berta Erika,
23	Mérai Református Egyházközség		Mezei Csaba
24	Nádasdaróczi Református Egyházközség		Juhász Klára
25	Nagypetri Református Egyházközség		RácZ István, Körösi László ny. lp.
26	Nyárszó-Sárvásári Református Egyházközség		Vincze Mínya István esperes
27	Sztánai Református Egyházközség		Papp Hunor Zsolt
28	Türei Református Egyházközség		Varga Zoltán
29	Váralmási Református Egyházközség	Bábony – szórvány	Magyar Imre számvevő
30	Zsoboki Református Egyházközség		Molnár Irma, Bartha István Zsolt
31	Esperesi segédlelkész, kórházlelkész		Lukács Margit Melinda

